

ĮTARIAMO (KALTINAMO) ASMENS TEISĖS Į PROCESĄ PER KUO TRUMPIAUSIĄ LAIKĄ UŽTIKRINIMAS

Remigijus Merkevičius

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros docentas
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 73
El. paštas: remigijus.merkevicius@tf.vu.lt

Straipsnyje analizuojami labiausiai diskutuoti įtariamo (kaltinamo) asmens teisės į procesą per kuo trumpiausią laiką (tinkamą proceso trukmę) turinio aspektai ir atskleidžiami konkretūs šios teisės realumą ir veiksmingumą užtikrinantys teisiniai instrumentai.

Im Artikel werden die meist diskutierten Aspekte des Rechts des Verdächtigen (Beschuldigten) auf Strafverfahren innerhalb einer angemessenen Zeitfrist analysiert und konkrete die Wirklichkeit und Wirksamkeit dieser Rechte gewährleistende Rechtsinstrumente dargelegt.

Įvadas

Laikas, per kurį turi būti ištirta ir išnagrinėta nusikalstama veika ar, formuluojant negatyviai, ikiteisminio tyrimo ar teismo bylos nagrinėjimo vilkinimas, yra aktualiausia šiandienos procesinė tematika; ypač savų interesų siekiančių visuomenės sluoksnių lūpose, tiražus (reitingus) didinančias aistras visuomenėje kurstančioje žiniasklaidoje ir populiariajai visuomenės nuomonei pataikujančioje politikoje. Temos aktualumą pagrindžiant moksliniu ir praktiniu lygmeniu derėtų prisiminti, kad asmens teisės į procesą per priimtina laiką pažeidimas yra dažniausiai konstatuojamas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) pažeidimas [25,

p. 310] (taip pat Europos žmogaus teisių teismo (toliau – ir EŽTT) nagrinėtose bylose prieš Lietuvą [69]), šia „liga serga“ ir kitos Vakarų Europos valstybės [17, S. 178 f.], o per pastaruosius dvejus metus tikriausiai kiekviena politinio svorio prarasti nenorinti politinė jėga jautė pareigą siūlyti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – Baudžiamojo proceso kodeksas ar BPK) 176 straipsnio ar kurio kito straipsnio, kuriame kalbama apie ikiteisminio tyrimo terminus, novelą. Štai Lietuvos Respublikos Seimo (toliau – Seimas) valdybos 2010 m. sausio 15 d. sprendimu Nr. SV-S-533 sudaryta darbo grupė Baudžiamojo proceso kodeksui tobulinti, esą „įvertinusi pastarųjų metų praktiką bei kitų valstybių patirtį baudžiamajame procese“ [70], pa-

siūlė keisti BPK 176 straipsnio 2 dalį, įtvirtinant aiškiai (konkrečiu laiku) apibrėžtus ikiteisminio tyrimo terminus. Tiesa, BPK 176 straipsnio 3 dalyje numatant ir teisinę galimybę šiuos terminus pratęsti [71]. Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas viename iš savo teiktų BPK pakeitimo ir papildymo įstatymo projektų [72] pritarė idėjai nustatyti aiškiai apibrėžtus ikiteisminio tyrimo terminus, tačiau siūlė kitokius ikiteisminio tyrimo terminus. Seimo narys R. Žemaitaitis, išraiškingai argumentuodamas tuo, kad Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto siūlomame BPK 176 straipsnio 2 ir 3 dalies pakeitime „užprogramuojami ikiteisminiai tyrimai vos ne iki begalybės [...]“ bei „kyla klausimas, ar daug yra tokių bylų, kuriose nusikaltėliai rašytų skundus ir patys prašytų, kad jų bylos būtų greičiau užbaigtos ir kad jie būtų kaip įmanoma greičiau ir griežčiau nuteisti?“ [pabraukta aut.], siūlė kitą ikiteisminio tyrimo termino pradžios momentą – „nuo ikiteisminio tyrimo pradėjimo momento“ bei nustatyti kitokius pačius terminus ir kitokią šių terminų skaičiavimo (pratęsimo) tvarką [73]. Lietuvos Respublikos Prezidentė 2010 m. liepos 16 d. dekretu Nr. 1K-423 [74] pabrėžė, jog „aiškiai apibrėžtų ikiteisminio tyrimo terminų įtvirtinimas“ „leidžia sustiprinti ikiteisminio tyrimo kontrolę ir sumažinti ikiteisminio tyrimo vilkinimo galimybes“, tačiau „ikiteisminio tyrimo terminai, juos skaičiuojant nuo įtarimo pareiškimo įtariamajam dienos, tampa visiškai neveiksmingi ir neaktualūs“, toks ikiteisminio tyrimo terminų skaičiavimas „sudaro akivaizdžias galimybes išvengti tokių terminų kontrolės, įtarimus pareiškiant maksimaliai vėliausiu ikiteisminio tyrimo momentu“, „menkina pasitikėjimą

teisėsaugos institucijomis“ bei „vilkina bylų tyrimą ir nagrinėjimą teisme“. Atsižvelgdama į tai, Lietuvos Respublikos Prezidentė pasiūlė tikslinti siūlomas BPK 176 straipsnio 2 dalies nuostatas, nustatant dar kitokius ikiteisminio tyrimo terminus: dėl baudžiamojo nusižengimo – 3 mėnesius, dėl nesunkių, apysunkių ir neatsargių nusikaltimų – 6 mėnesius ir dėl sunkių bei labai sunkių nusikaltimų – 9 mėnesius. BPK 176 straipsnyje ir toliau išliko galimybė neribotą skaičių kartų tęsti pirmiau nurodytus „aiškiai apibrėžtus ikiteisminio tyrimo terminus“. Lietuvos teisinėje padangėje būta ir įdomesnių siūlymų. Pavyzdžiui, Seimo nariai D. Kuodytė ir E. Tamašauskas siūlė BPK 176 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti nuostatą, kad ikiteisminis tyrimas „dėl mažamečio tvirkinimo, išžaginimo, seksualinio prievartavimo“ negali trukti ilgiau kaip tris mėnesius [75].

Termino, per kurį turi būti baigtas ikiteisminis tyrimas ar (ir) išnagrinėta baudžiamoji byla, klausimas Lietuvos (kaip ir kitų kontinentinės Europos valstybių [11, S. 14 f.; 20, S. 110 ff.; 22, S. 46 ff., 212 f., 354 ff.; 23]) baudžiamojo proceso teisės doktrinoje įprastai diskutuojamas aptariant *proceso greitumo principą* [12, p. 17, 62–63; 15, p. 187–204; 18, p. 11] ar įtariamojo (kaltinamojo) teisę į tinkamą (protingą, sąžiningą, priimtina *etc.*)¹ proceso trukmę [12, p. 339–340; 16, p. 54–74; 19, p. 160–184; 25, p. 310–344]. Tiesa, pavyzdžiui, P. Ancelis monografijoje „Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas“ atskirai analizavo ir ikiteisminio tyrimo terminą, ir terminus ikiteisminiame

¹ Plačiau nediskutuojant sąvokų tikslumo ar teisingumo, ši įtariamojo (kaltinamojo) teisė straipsnyje vadinama *teise į tinkamą proceso trukmę*.

tyrime [10, p. 120–121]. Apibendrinant Lietuvos baudžiamojo proceso teisės doktriną galima tvirtinti, jog įtariamo (kaltinamo) asmens teisė į tinkamą proceso trukmę ar proceso greitumo principas bendriausiais bruožais pristatyti Lietuvos baudžiamojo proceso teisės vadovėlyje [12, p. 17, 62–63, 339–340] ir BPK komentare [18, p. 11; 14, p. 582–587]. Metodinėje mokomojoje priemonėje „Baudžiamojo proceso principai“ nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu išsamiai išanalizuotas proceso greitumo principas [15, p. 187–204]. EŽTT jurisprudencijoje formuojama kaltinamo asmens teisė į tinkamą proceso trukmę sampratą, tikslus, proceso pradžios ir pabaigos momentą bei kriterijus, pagal kuriuos EŽTT vertina proceso trukmės tinkamumą, išsamiai atskleidė L. Štarienė [25, p. 310–344], R. Jurka [16, p. 54–74] bei A. Nevera ir G. Jurgelaitienė [19, p. 160–184].

Su didžiule pagarba šių mokslininkų atliktiems tyrimams ir suformuluotoms išvadoms vis dėlto reikia pripažinti, kad iki šiol atlikti tyrimai daugiausia yra fundamentalūs pažintiniai, susieti su EŽTT jurisprudencija šiuo klausimu. Šią įtariamojo (kaltinamojo) teisę užtikrinančioms teisinėms priemonėms ir mechanizmams skirta mažiau dėmesio. Tiesa, L. Štarienė, A. Nevera ir G. Jurgelaitienė išskyrė ir atskirai aptarė ir kai kurias teisinės gynybos nuo pernelyg ilgos baudžiamojo proceso trukmės priemones [19, p. 176–179; 25, p. 326–344]. Tad šiame straipsnyje siekiama pratęsti ir papildyti sukaupią mokslinį potencialą ir praktinį patyrimą, plačiau išanalizuoti labiausiai diskutuotinus asmens teisės į tinkamą proceso trukmę turinio aspektus bei atskleisti šios teisės realu-

mą ir veiksmingumą užtikrinančius teisinius instrumentus. Straipsnyje pristatomas tyrimas ir daromos išvados grindžiamos įprastais teisės normų tikrojo turinio suvokimo ir bendraisiais loginio pažinimo metodais.

Vertybės, kurios saugomos ir ginamos reikalavimu užtikrinti tinkamą baudžiamojo proceso trukmę, ir asmens teisės į tinkamą baudžiamojo proceso trukmę užtikrinimo svarba

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) jurisprudencija neatsako, ar įtariamo (kaltinamo) asmens teisė į tinkamą baudžiamojo proceso trukmę yra konstitucinė teisė, konstitucinė vertybė ar konstituciškai svarbus tikslas, aiškiai nenurodo net to, kurioje Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) nuostatoje šią teisę galima „įžvelgti“, tačiau pabrėžia, jog iš Konstitucijos kylanti valstybės priedermė užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių suponuoja įstatymų leidėjo teisę ir pareigą baudžiamojo proceso santykius įstatymu sureguliuoti taip, kad *inter alia* būtų sudarytos teisinės prielaidos [7, 8] ar prielaidos teisėtomis priemonėmis [5, 6] greitai atskleisti nusikalstamas veikas; baudžiamojo proceso teisinis reglamentavimas neturi sudaryti prielaidų vilkinti nusikalstamų veikų tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo, taip pat prielaidų baudžiamojo proceso dalyviams piktnaudžiauti procesinėmis ar kitomis teisėmis [7]. Konstitucinėje jurisprudencijoje pabrėžiama ir bendroji konstitucinė pozicija – nustatant

patraukimo baudžiamajon atsakomybėn ir bausmės skyrimo už padarytą nusikaltimą tvarką, įstatymais turi būti numatytas ir asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teisių užtikrinimas [6], baudžiamajame procese negali būti nepagrįstai suvaržytos asmenų, padariusių nusikalstamas veikas, teisės [7]. Taigi asmens teisei į tinkamą baudžiamojo proceso trukmę ar *processo greitumo principui* vis dėlto pripažįstama konstitucinė reikšmė.

Baudžiamojo proceso teisės doktrina išskiria dvejopą *processo greitumo principo* reikšmę: šis principas ne tik užtikrina veiksmingesnę baudžiamajon atsakomybėn traukiamo asmens (iš dalies ir nukentėjusiojo) teisių apsaugą, bet ir garantuoja didesnę kriminalinės justicijos efektyvumą. Konkrečiai imant, *processo greitumo principas*: 1) saugo įtariamą (kaltinamą) asmenį nuo pernelyg (nepateisinamai) ilgai trunkančios nežinomybės ir netikrumo dėl savo faktinio ir teisinio likimo (prieš jį pradėto proceso baigties) bei su tuo neabejotinai susijusios psichologinės įtampos ir dvasinių išgyvenimų [15, p. 189, 194; 16, p. 59; 19, p. 163]. Kartu su kitomis teisėmis saugo įtariamąjį (kaltinamąjį) ir nuo pernelyg (nepateisinamai) ilgai trunkančios procesinės prievartos bei kitų suvaržymų ar įtakos įtariamo (kaltinamo) asmens privatumui, darbinėms teisėms ar socialiniam gyvenimui, o nukentėjusiajam garantuoja greitą žalos atlyginimą ir moralinę satisfakciją [15, p. 188–190, 194; 16, p. 59, 61]; 2) užtikrina įrodymų, kuriais baudžiamajame procese grindžiama dauguma procesinių sprendimų, kokybę ir patikimumą [19, p. 163], o per tai padeda nustatyti materialiąją tiesą ir priimti

teisingą galutinį procesinį sprendimą [15, p. 187; 16, p. 61] (ir be platesnės argumentacijos aišku, jog kuo daugiau laiko praėjo nuo nusikalstamos veikos padarymo, tuo sunkiau rasti, paimiti ir užfiksuoti materialiuose objektuose išlikusius pėdsakus, žmogui sunkiau prisiminti ir perteikti teismui praeityje matytą, girdėtą ar žinomą faktinę informaciją); 3) garantuoja didesnę prevencinį baudžiamojo proceso ir jame priimto galutinio procesinio sprendimo efektą (tiek individualios, tiek bendrosios prevencijos požiūriu), padeda kaltininkui akceptuoti prieš jį pradėtą procesą ir jam skirtą bausmę kaip teisingą bei sustiprina (skatina) žmonių pasitikėjimą kriminaline justicija [15, p. 194; 16, p. 61]: bausmė ar kitokia poveikio priemonė negali būti pernelyg atitolusi nuo nusikalstamos veikos (kuo daugiau laiko praeina nuo nusikalstamos veikos padarymo, tuo menkesnis yra teisinės atsakomybės šią veiką padariusiam asmeniui efektas), baudžiamasis procesas negali trukti tiek, kad dėl jo ilgumo įtariamasis (kaltinamasis) taptų ar imtų jaustis teisinės sistemos auka, o visuomenė susidarytų įspūdį, jog tam tikri asmenys yra nebaudžiami ar jiems leidžiama išvengti atsakomybės; 4) išankstinis žinojimas, kad *ex lege* baudžiamasis procesas gali būti nutrauktas vien dėl to, kad trunka pernelyg (nepateisinamai) ilgai, disciplinuoja baudžiamojo persekiojimo institucijas ir teismus, verčia juos griežčiau laikytis baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimų [13, S. 293 f.].

Nors Konstitucinis Teismas *expressis verbis* to nėra pažymėjęs, tačiau, kaip minėta, asmens teisei į tinkamą baudžiamojo proceso trukmę (*processo greitumo*

principui) konstitucinėje jurisprudencijoje pripažįstama konstitucinė reikšmė, tad galima daryti išvadą, jog asmens teisė į tinkamą baudžiamojo proceso trukmę Konstitucija suvokia kaip realią ir veiksmingą, o ne teorinę ar iliuzinę teisę. Kaip žinoma, vienas iš svarbesnių elementų, rodančių konkrečios asmens teisės realumą ir veiksmingumą, yra reali ir veiksminga šios teisės apsauga ir gynimas [26, p. 35–51]. Patvirtindamas šią bendrąją idėją, EŽTT, vertindamas, ar nebuvo pažeista asmens teisė į tinkamą baudžiamojo proceso trukmę, pirmiausia sprendime, priimtame byloje *Kudla prieš Lenkiją*, vėliau ir kitose bylose asmens teisę į tinkamą baudžiamojo proceso trukmę tiesiogiai susiejo su Konvencijos 13 straipsnyje įtvirtinta teise į veiksmingą teisinės gynybos priemonę [13, S. 283–296; 14, S. 403–409; 25, p. 326–344], pabrėždamas valstybių – Konvencijos dalyvių pareigą nacionaliniuose įstatymuose numatyti veiksmingą teisinės gynybos nuo pernelyg ilgos proceso trukmės priemonę. Taigi asmens teisės į tinkamą baudžiamojo proceso trukmę užtikrinimo klausimas įgyja išskirtinį aktualumą.

Žvelgiant apibendrintai, baudžiamojo proceso teisėje žinomi įvairūs baudžiamajon atsakomybėn traukiamo asmens teisės į tinkamą proceso trukmę užtikrinimo teisiniai būdai: išteisinimas, atleidimas nuo bausmės, bausmės sumažinimas ar vykdymo atidėjimas („kuo didesnis proceso greitumo principo pažeidimas, tuo labiau žmogui turi būti kompensuojama kriminalinės bausmės švelnumu“ [21, S. 268 ff.; 24, S. 30 f.]), kaltinimų atsisakymas ar proceso nutraukimas [19, p. 179; 23, S. 131–261] ir pan.

Asmens teisės į tinkamą ikiteisminio tyrimo trukmę užtikrinimas

Žiūrint formaliai, BPK numato dvejopą, viena kitą iš dalies neigiančią, iš dalies dubliuojančią ir susipinančią ikiteisminio tyrimo trukmės pagrįstumo kontrolę: BPK 176 straipsnio 1 dalyje numatytus *aiškiai apibrėžtus ikiteisminio tyrimo terminus* viršijančių ikiteisminių tyrimų trukmės pagrįstumą *ex officio* kontroliuoja *aukštesnieji prokurorai* (pagal BPK 176 straipsnio 2 dalį ir Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2010 m. spalio 15 d. įsakymu Nr. I-142 patvirtintą Ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašą (toliau – Aprašas)), o bet kokių (tad ir *aiškiai apibrėžtus ikiteisminio tyrimo terminus* viršijančių) ilgiau nei šešis mėnesius nuo pirmosios įtariamojo apklausos besitęsiančių ikiteisminių tyrimų trukmės pagrįstumą kontroliuoja ikiteisminio tyrimo teisėjai ir *aukštesnieji teismai* (BPK 215 straipsnis). BPK 176 straipsnio 1 dalyje nurodytų *aiškiai apibrėžtų* ikiteisminio tyrimo terminų bei Apraše nustatytos šių ikiteisminio tyrimo terminų pratęsimo tvarkos analizė (deja, dėl apimties ši analizė detalčiau nepristatoma) leidžia daryti išvadą, jog veiksmingiausias teisinis instrumentas, užtikrinantis asmens teisę į tinkamą ikiteisminio tyrimo trukmę – BPK 215 straipsnyje įtvirtinta galimybė įtariamajam, jo atstovui ar gynėjui kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo, jei ikiteisminis tyrimas nebaigiamas per šešis mėnesius nuo pirmosios įtariamojo apklausos, ir ikiteisminio tyrimo teisėjo teisė, išnagrinėjus tokį skundą, asmens teisę į tinkamą ikiteisminio tyrimo trukmę pažeidžiantį ikiteisminį tyrimą nutraukti arba

įpareigoti prokurorą užbaigti ikiteisminį tyrimą per teisėjo nustatytą terminą.

Analizuojant BPK 215 straipsnyje nustatytą teisinį reglamentavimą visų pirma pažymėtina, kad šioje normoje apibrėžta teisinė procedūra iš esmės atitinka naujasias EŽTT jurisprudencijos tendencijas asmens teisės į tinkamą proceso trukmę klausimu. Kaip minėta, iš Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies kylančią asmens teisę į tinkamą baudžiamojo proceso trukmę tiesiogiai susiedamas su Konvencijos 13 straipsnyje įtvirtinta teise į veiksmingą teisinės gynybos priemonę, EŽTT pabrėžė valstybių pareigą nacionaliniuose įstatymuose numatyti veiksmingą teisinės gynybos nuo pernelyg ilgos proceso trukmės priemonę. EŽTT jurisprudencijos analizė patvirtina, kad veiksmingiausia yra prevencinio pobūdžio priemonė, kuri iš anksto užkerta kelią galimam šios teisės pažeidimui [13, S. 283–296; 14, S. 403–409; 19, p. 176–177; 25, p. 331, 333–334]. BPK 215 straipsnio 3 dalies 2 punkte numatyta teisinė galimybė įpareigoti prokurorą užbaigti ikiteisminį tyrimą per nustatytą terminą, tuo labiau BPK 215 straipsnio 3 dalies 3 punkte numatyta teisinė galimybė apskritai nutraukti ikiteisminį tyrimą dėl pernelyg ilgos jo trukmės laikytinos realiomis ir veiksmingomis prevencinio pobūdžio priemonėmis [19, p. 177–178; 25, p. 344].

Nors BPK 215 straipsnyje *expressis verbis* neįvardijami pagrindai ar kriterijai, vadovaujantis kuriais būtų galima spręsti, kada konstatuotina pernelyg ilga ikiteisminio tyrimo trukmė ar proceso vilkinimas (beje, BPK 215 straipsnio pavadinime kalbama apie *pernelyg ilgą ikiteisminio tyrimo trukmę*, o BPK 215 straipsnio 1 dalyje jau

apie *ikiteisminio tyrimo vilkinimą*), Lietuvos baudžiamojo proceso teisės doktrina taip pat aiškiai nepasako, kad, sprendamas įtariamojo (jo atstovo, gynėjo) skundą dėl pernelyg ilgos tyrimo trukmės, ikiteisminio tyrimo teisėjas ar *aukštesnysis teismas* privalo remtis EŽTT jurisprudencijoje išskirtais kriterijais, apžvelgus Lietuvos teisinę praktiką galima teigti, jog, sprendami šį klausimą, ikiteisminio tyrimo teisėjai ir *aukštesnieji teismai* iš esmės (daugeliu atvejų) nediskutuoja teisinių kategorijų „pernelyg ilga ikiteisminio tyrimo trukmė“ ir „ikiteisminio tyrimo vilkinimas“ lingvistinių ir loginių skirtumų, skirtingo šių teisinių kategorijų prasminio krūvio ir intencijų (tiesa, pvz., Klaipėdos apygardos teismas 2008 m. rugsėjo 9 d. nutartyje (bylos Nr. 1S-574/2008) išvelgia šių teisinių kategorijų tapatumą ar automatišką priklausomybę: „nėra pagrindo konstatuoti, kad ikiteisminis tyrimas byloje yra vilkinamas ir dėl to trunka pernelyg ilgai“, o 2010 m. balandžio 13 d. nutartyje (bylos Nr. 1S-135-462/2010) paaiškina, kad *vilkinimas* – tai „bylos ikiteisminio tyrimo užsitęsimas dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų neveiklumo, bet ne dėl kitų objektyvių aplinkybių“) ir vertina būtent EŽTT išskirtus *tinkamą proceso trukmę* apibrėžiančius kriterijus: tyrimo apimtį, specifiką ir bylos sudėtingumą, baudžiamojo persekiojimo institucijų iniciatyvą ir aktyvumą, įtariamojo gynybos elgesį procese bei apskritai proceso įtaką įtariamajam (tam tikrais atvejais [50, 63, 67]) netgi duodamos tiesioginės nuorodos į EŽTT sprendimus).

Konkrečiai imant, Lietuvos teisinėje praktikoje visų pirma pabrėžiama, jog įtariamo asmens teisė į tinkamą proceso trukmę nėra absoliuti, jos turinį nulemia

ir BPK 1, 2 bei kituose straipsniuose įtvirtintas nusikalstamos veikos aplinkybių ištyrimo *išsamumo* principas [57, 66], o kai kuriais atvejais dėmesys atkreipiamas ir į tai, jog, sprendžiant ikiteisminio tyrimo nutraukimo dėl trukmės klausimą, turi būti įvertinami ir nukentėjusiojo interesai [56, 65].

Pažymėdamas tyrimo apimtį ir bylos sudėtingumą, pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismas beveik metus vykstantį ikiteisminį tyrimą 2008 m. vasario 26 d. nutartyje (bylos Nr. nenurodytas) pateisino tuo, jog apklausiami įvairiuose Lietuvos administraciniuose teritoriniuose vienetuose ir kitoje valstybėje gyvenantys asmenys bei verčiami nevalstybine kalba byloje gauti dokumentai. Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. spalio 19 d. nutartyje (bylos Nr. nenurodytas) ir 2009 m. gruodžio 10 d. nutartyje (bylos Nr. 1S-277-361/2009) ilgesnė ikiteisminio tyrimo trukmė pateisinama būtinumu panaudoti specialias žinias ir ištirti daug objektų – „iš valstybinių institucijų bei ūkio subjektų surinktą didelį kiekį reikšmingų bylai dokumentų, kurių įvertinimui reikalingos ne tik teisinės, tačiau ir įvairių sričių specialios žinios, reikalinga tirti bei vertinti ir elektroninėse laikmenose saugomą reikšmingą bylai informaciją“. Tiesa, 2008 m. balandžio 11 d. nutartyje (bylos Nr. nenurodytas) Klaipėdos apygardos teismas paneigė bylos sudėtingumo reikšmę, pabrėždamas, jog daugiau nei trejus metus vykstančio ikiteisminio tyrimo trukmės pateisinti „vien bylos apimtimi bei sudėtingumu“ negalima. Nagrinėdami skundus dėl pernelyg ilgos tyrimo trukmės visi teismai išskirtinį dėmesį skiria baudžiamojo persekiojimo institucijų iniciatyvai ir aktyvumui.

Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismas 2008 m. kovo 27 d. nutartyje (bylos Nr. 1S-234) išskyrė bendrąją nuostatą – „ikiteisminio tyrimo teisėjas turi įvertinti, ar tyrimą atliekantys pareigūnai dirbo pakankamai intensyviai ir dėl kokių priežasčių ikiteisminis tyrimas nebuvo užbaigtas laiku“ bei pabrėžė, jog „sudarytas atostogų grafikas ir didelis eigoje esančių bylų skaičius jokių būdu negali būti laikomos aplinkybėmis, dėl kurių ikiteisminis tyrimas nebuvo baigtas dėl objektyvių priežasčių“. Panevėžio apygardos teismo 2009 m. balandžio 27 d. nutartyje (bylos Nr. 1S-343-193/2009) nurodyta, kad ilga ikiteisminio tyrimo trukmė negali būti pateisinta „netinkama ikiteisminio tyrimo pareigūnų kvalifikacija, dideliu darbo krūviu ar panašiomis priežastimis“. Aptariant įtariamojo (gynybos) elgesio reikšmę vertinant ikiteisminio tyrimo trukmės priimtinumą, pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo 2009 m. vasario 26 d. nutartyje (bylos Nr. 1S-174-511/2009) nurodyta: „duoti parodymus, teikti įrodymus yra įtariamojo teisė, o ne pareiga. Tačiau tai, kad įtariamoji ikiteisminio tyrimo metu atsisakinėjo duoti parodymus ir paaiškinti bylos aplinkybes, dalį prašomų ištirti ir įvertinti dokumentų pateikė tik teismo posėdyje, rodo, jog ir pati įtariamoji savo veiksmais neprisideda prie greito bylos ištyrimo ir išnagrinėjimo“. Klaipėdos apygardos teismas 2009 m. kovo 23 d. nutartyje (bylos Nr. 1S-39-107/2009) atkreipė dėmesį į tai, kad „nenoras padėti ikiteisminiam tyrimui nustatyti svarbias bylos aplinkybes (įtariamojo parodymai labai lakoniški), verčia ikiteisminį tyrimą atliekančius pareigūnus imtis kitokių, sudėtingesnių, daugiau laiko užimančių būdų tiesai byloje nustatyti, to-

dėl ikiteisminio tyrimo trukmė yra tiesiogiai priklausoma ir nuo liudytojų, įtariamųjų geranoriškumo duoti parodymus“. Lietuvos apeliacinis teismas 2010 m. kovo 29 d. nutartyje (bylos Nr. 1A-109/2010) taip pat pabrėžė, jog „nemaža dalimi dėl ilgai trukusio ikiteisminio tyrimo prisidėjo ir pats nuteistasis bei jo gynėjai, reikšdami įvairiausių prašymus (daugiau nei 16), kurių išsprendimui ir buvo reikalingas papildomas laikas“. Vertindamas proceso įtaką įtariamajam, pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismas 2008 m. gegužės 30 d. nutartyje (bylos Nr. 1S-113-107/2008) nurodė, jog „įtariamajam jokios kardamosios priemonės nepaskirtos, todėl iš esmės jo teisės ir laisvės nėra suvaržytos, tačiau moralinė pareikštų įtarimų našta pripažintina“. Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. balandžio 13 d. nutartyje (bylos Nr. 1S-135-462/2010) diskutuojama ikiteisminių tyrimų atskyrimo kaip vieno iš greitai proceso pabaigai turinčių įtakos procesinių sprendimų galimybė (būtinybė) ir daroma išvada, jog asmens teisės į tinkamą proceso trukmę požiūriu ikiteisminiai tyrimai turi būti atskirti, jei „nusikaltamos veikos nėra taip glaudžiai susijusios, jog turi būti tiriamos vienoje baudžiamojoje byloje, nes kitaip nukentėtų teisingumo principas, kadangi nebūtų galimybės visapusiškai ir objektyviai išnagrinėti baudžiamąją bylą“. Lietuvos teismų praktikos standartą, kai konstatuojamas įtariamo asmens teisės į tinkamą ikiteisminio tyrimo trukmę pažeidimas, apibendrintai išreiškia Panevėžio apygardos teismo 2010 m. birželio 15 d. nutartis (bylos Nr. 1S-494-168/2010): priminus EŽTT išskirtus kriterijus, šioje nutartyje pabrėžiama, kad „dėl nagrinėjamos bylos nevyko joks bendradarbia-

vimas tarp ikiteisminio tyrimo tyrėjos bei prokuroro, įskaitant ir nurodymų davimą bei terminų kontrolę“, „ikiteisminio tyrimo trukmė šioje byloje yra neadekvati atliktų ikiteisminio tyrimo veiksmų kiekiui, jų sudėtingumui“, „per protingą laiką nebuvo bandoma surinkti jokių įrodymų, kuriais būtų galima pagrįsti pareikštą įtarimą“ bei „įvertinus tai, kad nuo ikiteisminio tyrimo pradžios praėjo daugiau nei metai laiko, yra daug mažiau galimybių surinkti duomenis, pagrindžiančius pareikštą įtarimą, arba tokių duomenų patikimumas būtų labai abejotinas“. Tiesa, kai kuriais atvejais teismai, pripažindami, kad ikiteisminis tyrimas vyksta *vangiai* ar *vangokai*, ne analizuoja EŽTT išskirtus aspektus, o pažymi tai, kad ikiteisminis tyrimas „nėra sąmoningai vilkinamas“ [59], nenustatyta „akivaizdžių vilkinimo faktų“ [46] ar „tyčinio vilkinimo“ [48]. Kaip minėta, šiame straipsnyje nesiekama išsamiai aprašyti EŽTT išskirtus tinkamą baudžiamojo proceso trukmę lemiančius kriterijus ar atskleisti Lietuvos teismų praktiką šiuo klausimu, tad apibendrinant pažymėtina tik tai, kad nors BPK 215 straipsnyje *expressis verbis* neįvardijama pagrindų ar kriterijų, kuriais vadovaujantis būtų galima spręsti, kada konstatuotina pernelyg ilga ikiteisminio tyrimo trukmė ar proceso vilkinimas, taip pat nepaisant BPK 215 straipsnio pavadinime ir šio straipsnio 1 dalyje vartojamų teisinių sąvokų (kategorijų) netapatumo, BPK 215 straipsnis turi būti suvokiamas, aiškinamas ir taikomas vadovaujantis tais kriterijais, kuriuos išskiria EŽTT.

BPK įtvirtintų su įtariamo asmens teise į tinkamą ikiteisminio tyrimo trukmę susijusių teisinių taisyklių analizė leidžia formuluoti šias papildomas nuostatas:

1) pradžios pozicija – vertinti, ar ikiteisminis tyrimas trunka tinkamą laiką, būtina ne tam tikrą numerį turinčio ikiteisminio tyrimo *per se*, o konkretaus baudžiamojo atsakomybės traukiamo asmens atžvilgiu (teisė į tinkamą ikiteisminio tyrimo trukmę yra konkretaus padarius nusikalstamą veiką įtariamo asmens teisė, kurios įgyvendinimo jokių būdu nedaro priklausomo ir situacija, kuri liečia ne jį patį, o kitus baudžiamojo atsakomybės traukiamus asmenis (kad ir tuo pačiu numeriu pažymėtame ikiteisminiame tyrime); tiesa, šiuo aspektu visiškai pateisinama išlyga, jog jei dviem ar daugiau asmenų įkaltinamas elgesys yra susijęs taip, jog, nepakenkiant tyrimo išsamumui ir objektyvumui bei tiesai byloje nustatyti, jo ištirti atskirai neįmanoma, du ar daugiau įtariamųjų legitimuoja tiek tyrimą vienu numeriu pažymėtame ikiteisminiame tyrime, tiek ilgesnę šio tyrimo trukmę; apibendrintai tariant, tinkama ikiteisminio tyrimo trukmė nustatoma įvertinus visus EŽTT jurisprudencijoje išskirtus faktinius kriterijus (bylos sudėtingumą ir tyrimo apimtį, įtariamojo elgesį ikiteisminio tyrimo metu, ikiteisminio tyrimo įtaką (poveikį) įtariamajam ir baudžiamojo persekiojimo institucijų aktyvumą (iniciatyvą ir intensyvumą) atliekant konkrečiam įtariamajam pareikšto įtarimo ikiteisminį tyrimą; 2) įtariamo asmens teisė į tinkamą ikiteisminio tyrimo trukmę yra funkcinė padarius nusikalstamą veiką įtariamo asmens garantija – imperatyvus reikalavimas, keliamas visiems be išimties procesams; 3) asmens teisės į tinkamą ikiteisminio tyrimo trukmę prasmė ir paskirtis yra užkirsti kelią tokioms situacijoms, kai įtariamasis padaręs nusikalstamą veiką asmuo ilgą laiką laikomas nežinioje (neapibrėžtoje

teisinėje padėtyje): jam taikoma didesnė ar mažesnė procesinė prievarta, suvaržymai ar ribojimai, tačiau jo atžvilgiu ilgą laiką nepriimamas joks procesinis sprendimas dėl prieš jį pradėto proceso baigties, taip pat užtikrinti įrodinėjimo proceso kokybę, galutinio procesinio sprendimo teisingumą ir akceptavimą bei žmonių pasitikėjimą kriminaline justicija, todėl, sprendžiant, ar ikiteisminis tyrimas trunka tinkamą laiką, įtariamo asmens kaltumo ar įkaltinamos nusikalstamos veikos įrodytumo klausimai nevertinami ar bent jau neturi lemiamos reikšmės; 4) tinkama ikiteisminio tyrimo trukmė ne tik nepriklauso, bet ir negali būti siejama su baudžiamojo persekiojimo institucijų pareigūnų valia, sąmoningais negatyviais tikslais ar siekiais, ar kalte (tuo labiau tyčia) nepagrįstai ilgai tęsiant procesą; tinkama ikiteisminio tyrimo trukmė įvertinama pagal objektyvius kriterijus, todėl argumentai, esą „iš ikiteisminio tyrimo medžiagos nesimato sąmoningų veiksmų vilkinti ikiteisminį tyrimą“, „ikiteisminis tyrimas nėra sąmoningai vilkinamas“, „nenustatyta akivaizdžių vilkinimo faktų“ ar „tyčinio vilkinimo“, yra nedalykiniai.

Asmens teisės į tinkamą ikiteisminio tyrimo trukmę užtikrinimo aspektu atskirai norėtusi aptarti ir BPK 215 straipsnio 3 dalies 2 punkto pagrindu priimamą ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartį įpareigoti prokurorą užbaigti ikiteisminį tyrimą per teisėjo nustatytą terminą. Atskleidžiant šios teisinės taisyklės prasmę BPK komentare rašoma, jog tai *kompromisinis variantas ar įtariamojo skundo patenkinimas iš dalies*, priimamas tais atvejais, kai „prokuroras įtikina ikiteisminio tyrimo teisėją, kad ikiteisminis tyrimas gali būti užbaigtas bylos perdavimu teismui“, tačiau pats „iki-

teisminio tyrimo teisėjas mano, kad būtina imtis įpareigojančių tyrimą atliekančius pareigūnus priemonių, kad šie pareigūnai paspartintų procesinių veiksmų atlikimą“ [18, p. 584]. Tokia teisine pozicija iš esmės remiasi ir teisinė praktika [55, 59, 62, 64, 65]. Šios ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties teisinė reikšmė BPK komentare apibrėžiama taip: „pasibaigus ikiteisminio tyrimo teisėjo nustatytam terminui, jei jis nėra komentuojamo straipsnio [BPK 215 straipsnio] 5 dalyje nurodyta tvarka pratęstas, ikiteisminis tyrimas toliau vykti negali. Bet kokių proceso veiksmų atlikimas ir prievartos priemonių taikymas pasibaigus šiam terminui yra neteisėtas“ [18, p. 585]. Pritariant BPK komentaro autorių atstovaujamai teisei pozicijai, norėusi ją kiek išplėsti ir sukonkretinti. Pirma. Įvertinus BPK 215 straipsnyje apibrėžtos teisinės procedūros esmę (ikiteisminio tyrimo teisėjas sprendžia, nutraukti ikiteisminį tyrimą ar ne) bei BPK 212 straipsnio 10 punkte ir BPK 215 straipsnyje numatyto ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagrindo skirtumus iš esmės nuo visų kitų ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagrindų (jis yra besąlyginis, nepriklauso nuo prokuroro valios ir iniciatyvos etc.), darytina išvada, kad pagal BPK 215 straipsnio 3 dalies 2 punktą primama ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis įpareigoti prokurorą užbaigti ikiteisminį tyrimą per nustatytą terminą tuo atveju, jei prokuroras ikiteisminio tyrimo nebaigia per nustatytą terminą ir neprašo jo pratęsti BPK 215 straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka, pagal savo teisinę prasmę reiškia procesinį sprendimą nutraukti ikiteisminį tyrimą (visiškai nepaisant to, kad nei šios nutarties motyvuojamojoje, nei rezoliucinėje dalyse *expressis verbis* nėra formuluoja-

mas procesinis sprendimas nutraukti ikiteisminį tyrimą). Reikalo esmės nekeičia ir tai, kad remiantis BPK 215 straipsnio 3 dalies 2 punktu priimamoje nutartyje nėra išsprendžiami visi klausimai, kurie įprastai išsprendžiami procesiniame sprendime nutraukti ikiteisminį tyrimą (pvz., dėl įtariamajam skirtos kardomosios priemonės, daiktų gražinimo ar perdavimo ir t. t.). Visi šie klausimai gali būti išsprendžiami pagal analogiją taikant BPK 361 straipsnį. Antra. BPK 215 straipsnio 5 dalyje kategoriškai neigiama vis dar pasitaikanti teisinė praktika ir aiškinimas, esą per ikiteisminio tyrimo teisėjo nustatytą terminą prokuroras teprivalo paskelbti įtariamajam (kitiems proceso dalyviams pranešti) apie ikiteisminio tyrimo pabaigimą (BPK 218 str. 1 d.); kaltinamąjį aktą prokuroras esą gali rašyti ir po ikiteisminio tyrimo teisėjo nustatyto termino pasibaigimo. Toks BPK aiškinimas yra savavališkas įstatymo interpretavimas *contra legem*. BPK 215 straipsnio 5 dalyje vartojamus žodžių junginius „užbaigti ikiteisminį tyrimą“ ir „surašyti kaltinamąjį aktą arba surašyti nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo“ sujungus jungtuku „ir“ gramatiniu ir lingvistiniu požiūriu yra daugiau nei aišku, kad įstatymas įpareigoja prokurorą per ikiteisminio tyrimo teisėjo nustatytą terminą atlikti abu veiksmus: ne tik visus norimus faktinius tyrimo veiksmus („užbaigti ikiteisminį tyrimą“), bet ir priimti galutinį procesinį sprendimą šioje proceso stadijoje („surašyti kaltinamąjį aktą arba nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo“). Šią išvadą patvirtina ir sisteminis požiūris į BPK: pavyzdžiui, BPK 23 straipsnyje nurodyta, kad procesinis aktas (dokumentas), kuriuo baigiamas ikiteisminis tyrimas, yra *kaltinamasis ak-*

tas. BPK 220 ir 231 straipsniai neleidžia abejoti, kad antroji baudžiamojo proceso stadija – teisminis bylos nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme prasideda tik tada, kai kaltinamasis aktas su baudžiamosios bylos medžiaga pasiekia teismą. Kaip žinoma, kažkokios *tarpinės* ar „*pirmosios prim*“ proceso stadijos tarp *ikiteisminio tyrimo* ir *teisminio bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme nėra* [12, p. 18–19]. Trečia. Kadangi remiantis BPK 215 straipsnio 3 dalies 2 punktu priimta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis įpareigoti prokurorą užbaigti ikiteisminį tyrimą per nustatytą terminą tuo atveju, jei prokuroras ikiteisminio tyrimo nebaigia per šį terminą ir neprašo jo pratęsti BPK 215 straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka, pagal savo teisinę prasmę reiškia procesinį sprendimą nutraukti ikiteisminį tyrimą, pagal BPK 215 straipsnio 3 dalies 2 punktą priimta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis savo teisine reikšme reiškia ir procesinį sprendimą, minimą BPK 3 straipsnio 1 dalies 8 punkte. Vadinas, tuo atveju, kai ikiteisminio tyrimo teisėjas remdamasis BPK 215 straipsnio 3 dalies 2 punktu įpareigojo prokurorą užbaigti ikiteisminį tyrimą per nustatytą terminą, o prokuroras ikiteisminio tyrimo per teisėjo nustatytą terminą nebaigė ir neprašė šio termino pratęsti BPK 215 straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka, dėl įtarimo (kaltinimo), kuris asmeniui buvo suformuluotas šiame ikiteisminiam tyrime, toliau negali vykti nei ikiteisminis tyrimas (pvz., negali būti atliekami BPK 218 straipsnyje numatyti procesiniai veiksmai ar rašomas kaltinamasis aktas), nei teisminis nagrinėjimas [42, 68]. Taigi remiantis BPK 215 straipsnio 3 dalies 2 punktu priimta ikiteisminio tyrimo teisėjo

nutartis tuo atveju, kai prokuroras ikiteisminio tyrimo per teisėjo nustatytą terminą nebaigė ir neprašė teisėjo šio termino pratęsti, negatyviai suponuoja *procesinę kliūtį tolesnei proceso eigai (tąsai)*. Pozityviu požiūriu šio procesinio sprendimo teisinė reikšmė tokia, kad jei procesas vis dėlto savavališkai yra tęsiamas (pvz., prokuroras ir po teisėjo nustatyto termino pabaigos rašo kaltinamąjį aktą), kiti į tokį procesą įtraukti ar įstoję proceso subjektai (aukštesnysis prokuroras ar teismas, kuriam perduodamas kaltinamasis aktas) įgyja pareigą *ex officio* nutraukti tokį procesą pagal BPK 3 straipsnio 1 dalies 8 punktą. Teismas tokioje situacijoje proceso negali tęsti ir dėl to, kad procesinio dokumento (kaltinamojo akto) surašymas po to, kai pasibaigė ikiteisminio tyrimo teisėjo remiantis BPK 215 straipsnio 3 dalies 2 punktu nustatytas terminas, yra akivaizdi „kliūtis nagrinėti bylą teisme“ (BPK 232 str. 1 p., 233 str. 1 d.).

Asmens teisės į tinkamą baudžiamojo proceso trukmę užtikrinimas teismo bylos nagrinėjimo stadijose

Apibendrinant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) ir Lietuvos apeliacinio teismo (toliau – LApT) jurisprudenciją, peršasi išvada, kad aukščiausieji Lietuvos bendrosios kompetencijos teismai diskutuoja ir respektuoja vieną (vienintelę) baudžiamajon atsakomybėn traukiamo asmens teisės į tinkamą baudžiamojo proceso trukmę užtikrinimo („kompensacijos už pernelyg ilgą proceso trukmę“) priemonę – *bausmės švelninimą*: sankcijos minimumui artimos bausmės paskyrimą [33, 36, 37] ar baudžiamosios teisės

normos sankcijoje numatytos laisvės atėmimo bausmės neskyrimą, ją pakeičiant švelnesne bausme – pinigine bauda [30, 34, 38, 40, 41]. Šiandienę Lietuvos teismų praktiką šiuo klausimu iliustratyviai rodo LAT 2007 m. balandžio 17 d. nutartis, priimta kasacinėje byloje Nr. 2K-7-45/2007. Šioje nutartyje, remiantis konstitucine jurisprudencija, visų pirma primenama, kad „teisingumo principas yra neatsiejamas nuo teisinės valstybės imperatyvo ir yra vienas svarbiausių moralinių vertybių bei teisinės valstybės pagrindų. Pagal Konstituciją teisingumas gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos. Taigi teisingumas yra vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo būdo, tikslų“. Toliau nutartyje pabrėžiama, kad „baudžiamosios teisės paskirties (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 1 str.) kontekste tai reiškia, kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti, tarp nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdžio ir už šią veiką numatytos bausmės turi būti teisinga pusiausvyrą (proporcija)“. „Baudžiamoji atsakomybė – tai valstybės reakcija teisinėmis baudžiamosiomis, baudžiamosiomis procesinėmis prievartos priemonėmis į nusikaltimą, ribojančiomis šią veiką padariusio asmens teises ir laisves“, todėl „baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtinta, kad prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, privalo pagal savo kompetenciją imtis visų įstatymų numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika“

(BPK 2 str.). „Šios nuostatos yra garantija užtikrinant asmenų teisę į operatyvų, kiek įmanomai trumpiausio laiko procesą, numatytą ir Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje“. Apibendrinant šias teises nuostatas be jokio papildomo argumentavimo toliau nutartyje daroma išvada, kad EŽTT jurisprudencijoje ne kartą konstatuota, jog tais atvejais, kai pripažįstama, kad byloje buvo nepateisinami procesiniai delsimai, „viena iš tinkamų ir pakankamų teisinės gynbos dėl pernelyg ilgo proceso trukmės priemonių yra bausmės sumažinimas kaltinamiesiems“. Tad nepateisinamai ilgai trukęs baudžiamasis procesas aukščiausiųjų Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktikoje pripažįstamas *išimtinė aplinkybė*, duodančia pagrindą taikyti BK 54 straipsnio 3 dalį ir švelninti bausmę. Ši teisinė pozicija pačiuose teismų sprendimuose vadinama *teismų praktika* [37, 38, 40] ar *kasacine praktika* [35]. Tiesa, pavyzdžiui, LApT 2009 m. gruodžio 16 d. nuosprendyje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-151/2009 pagrįstai atkreipė dėmesį ir į tai, kad baudžiamajam procesui trunkant nepateisinamai ilgai, *tinkama priemonė* gali būti ir *vien tik asmens pripažinimas kaltu*.

Nors LAT iš principo neigia teisinę galimybę nutraukti pernelyg ilgai trunkantį baudžiamąjį procesą teisme kaip vieną iš baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens teisės į tinkamą proceso trukmę užtikrinimo instrumentų, šiuo aspektu arba tiesiog formaliai nurodydamas, jog „baudžiamojo proceso įstatymas nesuteikia teismui teisės nutraukti baudžiamąją bylą BPK 215 str. numatytu pagrindu“ [29], arba argumentuodamas, jog „kasatoriaus keliamas klausimas dėl legislatyvinės omi-

sijos [BPK 303, 326 ir 383 str. *expressis verbis* nenumato teismo teisės nutraukti baudžiamąją bylą dėl pernelyg ilgo teismo nagrinėjimo trukmės] praktikoje gali būti išsprendžiamas taikant apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties institutą“ [28], vis dėlto manytina, jog BPK teismams tokią teisę suteikia, o LAT argumentacija nėra įtikinama. Šią išvadą pagrindžia vienas kitą papildantys argumentai. Pirma. Minėta, kad remiantis BPK 215 straipsnio 3 dalies 3 punktu ikiteisminio tyrimo teisėjui suteikiama teisė nutraukti ikiteisminį tyrimą, jei šis vyksta pernelyg ilgai. BPK normos, apibrėžiančios proceso eiga pirmosios, apeliacinės ir kasacinės instancijų teismuose, *expressis verbis* nenurodo, jog teisę nutraukti baudžiamąjį procesą dėl pernelyg ilgos jo trukmės turi ir baudžiamąją bylą nagrinėjantys teismai. Tačiau ir be platesnės teisinės argumentacijos aišku, kad baudžiamąją bylą iš esmės nagrinėjantis teismas turi gerokai didesnių teisinių ir faktinių galimybių išsamiau išanalizuoti ir visapusiškiau įvertinti visas sprendimui priimti reikšmingas aplinkybes nei ikiteisminio tyrimo teisėjas. Baudžiamąją bylą iš esmės nagrinėjantis teismas turi teisę *ex officio* priimti ir tokius baudžiamojo proceso pabaigą reiškiančius procesinius sprendimus (pvz., BPK 303 str. 1, 4 ir 5 d.), kurių savarankiškai ikiteisminio tyrimo teisėjas priimti negalėtų (BPK 212 str. 1 ir 2 p. bei 214 str. 1 d.). Vadinas, vadovaujantis bendru teisiniu principu *omne maius continet in se minus* (kas turi didesnes teises, tas turi ir mažesnes; didesnis apjungia savyje mažesni), BPK negali drausti baudžiamąją bylą nagrinėjančiam teismui – institucijai, kuri, daugiau nei ikiteisminio tyrimo teisėjas,

turi teisę *ex officio* išteisinti kaltinamąjį bei nutraukti baudžiamąjį procesą (beje, tiek baudžiamojo proceso įstatyme konkrečiai įvardytais, tiek ir *expressis verbis* nenumatytais pagrindais), priimti ir tokius procesinius sprendimus, kuriuos pagal įstatymo raidę turi teisę priimti ikiteisminio tyrimo teisėjas, *inter alia* procesinį sprendimą nutraukti baudžiamąjį procesą dėl pernelyg ilgos jo trukmės. Antra. BPK kaip įstatymo, kuris leidžia galutinai nutraukti mažiau trunkantį procesą (ikiteisminį tyrimą), tačiau esą draudžia nutraukti gerokai ilgiau trunkantį procesą (teisminėse bylose nagrinėjimo stadijose), aiškinimas nebūtų logiškas ir prieštarautų pačios teisės esmei. Trečia. Nei Konstitucija, nei BPK, nei Lietuvos baudžiamojo proceso teisės doktrina nedraudžia BPK normas taikyti, baudžiamuosius procesinius klausimus spręsti pagal įstatymo ar teisės analogiją. Lietuvos teismų praktikoje ir BPK 215 straipsnis (tiesa, ne BPK 215 str. 3 d. 3 p.) pagal įstatymo analogiją yra taikomas teisme vykstančioms teisinėms procedūroms užpildyti: atsižvelgiant į tai, kad BPK nenumatyta BPK 254 straipsnio 3 dalyje nurodyto termino pratęsimo galimybė ir tvarka, siūloma šiems teisiniais santykiams pagal analogiją taikyti BPK 215 straipsnio 5 dalį [27, 60, 61]. Ketvirta. Minėta, kad pagal EŽTT jurisprudenciją asmens teisę į tinkamą proceso trukmę veiksmingiausiai užtikrina prevencinio pobūdžio priemonė, kuri iš anksto užkerta kelią galimam šios teisės pažeidimui. Tokia priemonė neabejotinai yra proceso nutraukimas dėl pernelyg ilgos jo trukmės. Penkta. Yra ne vienas LAT praktikos pavyzdys, kai baudžiamasis procesas nutraukiamas ir nesant BPK *expressis verbis* įtvirtinto atskiro

proceso nutraukimo pagrindo. Pavyzdžiui, 2008 m. balandžio 29 d. nutartyje, priimtoje kasacinėje byloje Nr. 2K-7-141/2009, pripažinęs, jog negalima paneigti, kad kasatoriams įkaltinamos veikos padarymą galėjo lemti provokacija, už kurią negali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, taip pat, kad bet kokia informacija, gauta kaip provokacijos rezultatas, neatitinka BPK 20 straipsnyje nustatytų kriterijų ir negali būti pripažįstama įrodymu, LAT konstatavo asmens teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pažeidimą ir baudžiamąją bylą nutraukė „dėl esminių BPK pažeidimų“ (nutartyje neįvardydamas konkretaus baudžiamąjo proceso nutraukimo pagrindo). Tiesa, 2008 m. gruodžio 16 d. nutartyje, priimtoje kasacinėje byloje Nr. 2A-P-6/2008, LAT pagaliau įvardijo konkretų baudžiamąjo proceso nutraukimo pagrindą: jei konstatuojama, kad nusikalstama veika buvo išprovokuota – BPK 3 straipsnio 1 dalies 1 punktas. LAT teigimu, „materialinės teisės aspektu [...] baudžiamoji teisė neatlieka savo paskirties, kai baudžiamoji atsakomybė taikoma už veikas, kurios padaromos pačios valstybės iniciatyva. Valstybė turi pareigą imtis visų priemonių, kad nusikalstamos veikos nebūtų daromos, ir jokių atveju pati nekurstyti tokių veikų darymo. Už valstybės sukurstytą veiką negali būti baudžiama ir todėl, kad tokia veika dėl valstybės kontroliavimo bei jos indėlio ją darant negali būti laikoma tiek pavojinga, jog pateisintų baudžiamųjų sankcijų taikymą. Tokia veika BK 11 ir 12 straipsnio prasme negali būti laikoma nusikalstama“. Baudžiamuoju procesiniu požiūriu LAT pažymėjo, kad teisėtai pradėtas procesas „negali baigtis išprovokuoto asmens nubaudimu“; „proceso veiksmai privalo

būti atliekami, paaiškėjus nusikalstamos veikos požymiams, tačiau baudžiamąjo persekiojimo veiksmai negalimi, norint tokius požymius dirbtinai „sukonstruoti“; „neleistinai pripažinus visus įrodymus, kuriais buvo grindžiama nuteistojo kaltė, byloje nelieka jokių kaltinančių įrodymų“. Įvertinęs šiuos „tiek materialinius, tiek procesinius teisinius aspektus“, LAT padarė išvadą, kad „byloje negali būti nustatyta, kad padaryta nusikaltimo ar baudžiamąjo nusižengimo požymių turinti veika“, tad „egzistuoja BPK 3 str. 1 d. 1 p. numatytas pagrindas nutraukti baudžiamąjį procesą“. Nors ši LAT argumentacija kritikuotina arba bent jau gali būti pritaikoma tik kasacinės instancijos teismui, o pernelyg ilga baudžiamąjo proceso trukmė tiek materialiuoju, tiek procesiniu požiūriu iš esmės skiriasi nuo situacijos, kai nusikalstama veika išprovokuojama, vis dėlto aptariamam aspektu tai nekeičia reikalo esmės: nei provokacija, nei pernelyg ilga proceso trukmė BPK *expressis verbis* nėra įvardyti kaip specialūs pagrindas baudžiamajam procesui nutraukti.

Apibendrinus LAT jurisprudenciją ir visumą šių argumentų, bent jau *praeter legem* darytina išvada, jog tais atvejais, kai iš esmės dėl baudžiamąjo persekiojimo, teisingumo ar kitoms valstybės institucijoms (pareigūnams) įkaltinamų priešasčių baudžiamasis procesas (ikiteisminis tyrimas ar (ir) baudžiamosios bylos nagrinėjimas teismuose) trunka pernelyg ilgai, šis pernelyg ilgai trukantis procesas reiškia Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą bei šio proceso ir jame taikytų priemonių įtaka baudžiamajam atsakomybėn traukiamam asmeniui prilygsta bausmei (proceso užbaigimas kriminalinės bausmės paskyri-

mu iš esmės reikštų savitą baudimą antrą kartą: pirmą kartą pernelyg ilgu ir visiškai nereikalingu procesu ir antrą kartą – kriminaline bausme), asmens teisės į tinkamą proceso trukmę pažeidimas laikytinas savarankiška *procesine kliūtimi* tęsti procesą, todėl kiekvienas baudžiamąją bylą nagrinėjantis teismas turi teisę pagal įstatymo analogiją taikyti BPK 215 straipsnio 3 dalies 3 punktą ir nutraukti baudžiamąją bylą dėl pernelyg ilgos jos trukmės (teisės į tinkamą proceso trukmę pažeidimo).

Išvados

Trumpai atskleista įtariamo (kaltinamo) asmens teisės į tinkamą proceso trukmę ir šios teisės užtikrinimo teisinių instrumentų analizė leidžia suformuluoti šias apibendrinančias išvadas. *Pirma.* Teisė į tinkamą baudžiamojo proceso trukmę (*procesu greitumo principas*) garantuoja optimalią baudžiamajame procese neišvengiamai susikertančių privataus ir viešojo interesų pusiausvyrą: saugo įtariamą (kaltinamą) asmenį nuo nepateisinamai ilgai trunkančios nežinomybės ir netikrumo dėl savo likimo bei su tuo susijusios psichologinės įtampos ir dvasinių išgyvenimų, užtikrina įrodymų kokybę ir patikimumą, padeda nustatyti materialiąją tiesą ir priimti teisingą galutinį procesinį sprendimą, disciplinuoja baudžiamojo persekiojimo institucijas ir teismus, garantuoja didesnę prevencinį baudžiamojo proceso ir jame priimto galutinio procesinio sprendimo efektą bei stiprina žmonių pasitikėjimą kriminaline justicija. Tad baudžiamojo proceso nutraukimas tais atvejais, kai jis trunka nepateisinamai ilgai, reiškia pagarbą ir konkrečiam asmeniui, ir teisinei valstybei. *Antra.* BPK

215 straipsnyje įtvirtinta galimybė įtariamajam (jo atstovui ar gynėjui) kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo, jei ikiteisminis tyrimas nebaigiamas per šešis mėnesius nuo pirmosios įtariamojo apklausos, ir ikiteisminio tyrimo teisėjo teisė, išnagrinėjus tokį skundą, asmens teisė į tinkamą ikiteisminio tyrimo trukmę pažeidžiantį ikiteisminį tyrimą nutraukti arba įpareigoti prokurorą užbaigti ikiteisminį tyrimą per teisėjo nustatytą terminą, yra EŽTT jurisprudenciją atitinkanti prevencinio pobūdžio priemonė, užtikrinanti realią ir veiksmingą asmens apsaugą nuo pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės. *Trečia.* BPK 215 straipsnio 3 dalies 2 punkto pagrindu priimama ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis įpareigoti prokurorą užbaigti ikiteisminį tyrimą per nustatytą terminą tuo atveju, jei prokuroras ikiteisminio tyrimo nebaigia per nustatytą terminą ir neprašo jo pratęsti BPK 215 straipsnio 5 dalyje nustatyta tvarka, pagal savo teisinę prasmę reiškia procesinį sprendimą nutraukti ikiteisminį tyrimą (visiškai nepaisant to, kad šios nutarties motyvuojamojoje ir rezoliucinėje dalyse *expressis verbis* nėra formuluojamas procesinis sprendimas nutraukti ikiteisminį tyrimą), todėl yra BPK 3 straipsnio 1 dalies 8 punkte numatyta procesinė kliūtis tolesnei proceso eigai (tašai). *Ketvirta.* Tais atvejais, kai iš esmės dėl baudžiamojo persekiojimo, teisingumo ar kitoms valstybės institucijoms (pareigūnams) įkaltinamų priešasčių baudžiamasis procesas trunka pernelyg ilgai, šis pernelyg ilgai trunkantis procesas reiškia Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą bei šio proceso ir jame taikytų priemonių įtaka baudžiamajon atsakomybėn traukiamam asmeniui prilygsta bausmei, asmens teisės į tinkamą proceso

trukmę pažeidimas laikytinas savarankiška *procesine kliūtimi* testui procesą, todėl kiekvienas baudžiamąją bylą nagrinėjantis teismas turi teisę pagal įstatymo analogiją

taikyti BPK 215 straipsnio 3 dalies 3 punktą ir nutraukti baudžiamąją bylą dėl pernelg ilgios jos trukmės (teisės į tinkamą proceso trukmę pažeidimo).

LITERATŪRA

Norminiai aktai

- 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1992, nr. 31-953; nr. 33-1014.
- 1950 m. lapkričio 4 d. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 96-3016.
- 2002 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu Nr. IX-785 priimtas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341.
- Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2010 m. spalio 15 d. įsakymu Nr. I-142 patvirtintas Ikitėisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašas. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 124-6363.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

- 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198¹ straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 39-1105.
- 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118¹, 156¹ straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317¹ straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 80-2423.
- 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo

- proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 7-254.
- 2008 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 11-388.

Europos žmogaus teisių teismo sprendimai

- 2000 m. spalio 26 d. sprendimas byloje *Kudla prieš Lenkiją* (pareiškimo Nr. 30210/96).

Specialioji literatūra

- ANCELIS, P. *Baudžiamojo proceso ikitėisminis etapas*. Monografija. Vilnius, 2007.
- BERTEL, CH., VENIER, A. *Das neue Strafprozessrecht*. Wien, 2007.
- GODA, G., KAZLAUSKAS, M., KUČONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. Vilnius, 2005.
- DEMKO, D. Das Recht auf Verfahrensbeschleunigung gemäß Art. 6 Abs. 1 S. 1 EMRK in Strafverfahren und dessen Verhältnis zum Recht auf wirksame Beschwerde gemäß Art. 13 EMRK in der Rechtsprechung des EGMR. Teil 1. [Interaktyvus, žiūrėta 2011-04-13]. Prieiga per internetą:

<<http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/archiv/05-08/index.php3?seite=7>>

14. DEMKO, D. Das Recht auf Verfahrensbeschleunigung gemäß Art. 6 Abs. 1 S. 1 EMRK in Strafverfahren und dessen Verhältnis zum Recht auf wirksame Beschwerde gemäß Art. 13 EMRK in der Rechtsprechung des EGMR. Teil 2. [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/archiv/05-12/index.php3?seite=6>>
15. JURKA, R., AŽUBALYTĖ, R., GUŠAUSKIENĖ, M., PANOMARIOVAS, A. *Baudžiamojo proceso principai*. Metodinė mokomoji priemonė. Vilnius, 2009.
16. JURKA, R. Proceso per kuo trumpiausią laiką teisinis principas: samprata ir realizavimo problemos. *Teisės problemos*, Nr. 1 (63), Vilnius, 2009, p. 54–74.
17. KÜHNE, H.-H. *Strafprozessrecht. Eine systematische Darstellung des deutschen und europäischen Strafverfahrensrechts*. 8. Auflage. München, 2010.
18. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I–IV dalys (1–220 straipsniai). Vilnius, 2003.
19. NEVERA, A., JURGELAITIENĖ, G. Per ilga baudžiamojo proceso trukmė ir teisinės gynybos priemonės. *Verslo ir teisės aktualijos*. t. 4. Vilnius, 2009, p. 160–184.
20. ROXIN, C. *Strafverfahrensrecht*. Ein Studienbuch. 25. Auflage. München, 1998.
21. ROXIN, I. *Die Rechtsfolgen schwerwiegender Rechtsstaatsverstöße in der Strafrechtspflege*. Diss. Freiburg i. Br. 1987. München, 1988.
22. RZEPKA, D. *Zur Fairness im deutschen Strafverfahren*. Frankfurt am Main, 2000.
23. SCHEFFLER, U. *Die überlange Dauer von Strafverfahren: materiellrechtliche und prozessuale Rechtsfolgen*. Berlin, 1991.
24. SCHROTH, U. Strafrechtliche und strafprozessuale Konsequenzen aus der Überlänge von Strafverfahren, in *NJW* 43 (1990). S. 30 f.
25. ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją. Teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Monografija. Vilnius, 2010.
26. ШАДРИН, В. С. *Обеспечение прав личности при расследовании преступлений*. Москва, 2000.

Teismų praktika

27. LAT 2005 m. spalio 27 d. konsultacija B3-366 „*Dėl BPK 215 straipsnio, 254 straipsnio 3 dalies taikymo*“.
28. LAT BBS 2006 m. lapkričio 7 d. nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-466/2006.
29. LAT BBS 2007 m. kovo 6 d. nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-181/2007.
30. LAT BBS 2007 m. balandžio 17 d. nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-7-45/2007.
31. LAT BBS 2008 m. balandžio 29 d. nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-7-141/2008.
32. LAT BBS 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis kasacinėje byloje Nr. 2A-P-6/2008.
33. LAT BBS 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-256/2009.
34. LAT BBS 2010 m. balandžio 6 d. nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-219/2010.
35. LAT BBS 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-503/2010.
36. LAT BBS 2011 m. balandžio 5 d. nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K-102/2011.
37. LApT 2009 m. gruodžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-151/2009.
38. LApT 2010 m. kovo 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-99/2010.
39. LApT 2010 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-109/2010.
40. LApT 2010 m. gruodžio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-58/2010.
41. LApT 2011 m. vasario 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-5/2011.
42. Kauno apygardos teismo 2009 m. vasario 20 d. nutartis (bylos Nr. 1A-29-138/2009).
43. Kauno apygardos teismo 2009 m. vasario 26 d. nutartis (bylos Nr. 1S-174-511/2009).
44. Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. vasario 26 d. nutartis (bylos Nr. nenurodytas).
45. Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. balandžio 11 d. nutartis (bylos Nr. nenurodytas).
46. Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. balandžio 15 d. nutartis (bylos Nr. 1S-85-107/2008).
47. Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. gegužės 30 d. nutartis (bylos Nr. 1S-113-107/2008).
48. Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. liepos 17 d. nutartis (bylos Nr. 1S-145-107/2008).
49. Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. rugsėjo 9 d. nutartis (bylos Nr. 1S-574/2008).
50. Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. lapkričio 6 d. nutartis (bylos Nr. 1S-236-174/2008).
51. Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. kovo 23 d. nutartis (bylos Nr. 1S-39-107/2009).

52. Klaipėdos apygardos teismo 2009 spalio 19 d. nutartis (bylos Nr. nenurodytas).
53. Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. gruodžio 10 d. nutartis (bylos Nr. 1S-277-361/2009).
54. Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. balandžio 13 d. nutartis (bylos Nr. 1S-135-462/2010).
55. Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. gegužės 11 d. nutartis (bylos Nr. 1S-182-462/2010).
56. Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. rugpjūčio 12 d. nutartis (bylos Nr. 1S-507-382/2010).
57. Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. gruodžio 1 d. nutartis (bylos Nr. 1S-807-107/2010).
58. Panevėžio apygardos teismo 2008 m. kovo 27 d. nutartis (bylos Nr. 1S-234).
59. Panevėžio apygardos teismo 2008 m. balandžio 11 d. nutartis (bylos Nr. 1S-265-511/2008).
60. Panevėžio apygardos teismo 2008 m. liepos 2 d. nutartis (bylos Nr. 1S-434-350/2008).
61. Panevėžio apygardos teismo 2008 m. spalio 7 d. nutartis (bylos Nr. 1S-615-350/2008).
62. Panevėžio apygardos teismo 2009 m. vasario 26 d. nutartis (bylos Nr. 1S-174-511/2009).
63. Panevėžio apygardos teismo 2009 m. balandžio 27 d. nutartis (bylos Nr. 1S-343-193/2009).
64. Panevėžio apygardos teismo 2009 m. gegužės 14 d. nutartis (bylos Nr. 1S-370-511/2009).
65. Panevėžio apygardos teismo 2010 m. sausio 21 d. nutartis (bylos Nr. 1S-120-511/2010).
66. Panevėžio apygardos teismo 2010 m. birželio 15 d. nutartis (bylos Nr. 1S-500-350/2010).
67. Panevėžio apygardos teismo 2010 m. birželio 15 d. nutartis (bylos Nr. 1S-494-168/2010).
68. Biržų rajono apylinkės teismo 2010 m. liepos 13 d. nutartis (bylos Nr. 1-71-830/2010).
51. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 166, 168, 171 ir 176 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIP-2100. [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-11]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372715>.
71. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 166, 168, 171 ir 176 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-2100 [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-11]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=372713&p_query=&p_tr2=>>.
72. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 166, 168, 170, 171, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-2100 (2) [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-11]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=375809&p_query=&p_tr2=>>.
73. Seimo nario R. Žemaitaičio pasiūlymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 166, 168, 170, 171, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. XIP-2100 (2)“ [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-11]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=376264>.
74. Lietuvos Respublikos Prezidentės 2010 m. liepos 16 d. dekretas Nr. 1K-423 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 3¹ straipsniu ir 18, 21, 38, 55, 64, 78, 81, 102, 112, 121, 125, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 157, 166, 168, 170, 171, 176, 178, 181, 342, 348, 389, 418, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo gražinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 86-4543.
75. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 176 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-1269 [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-11]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=355510&p_query=&p_tr2=>>.

Kita medžiaga

69. Lietuvos Respublikos Vyriausybės atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme 2010 metų veiklos ataskaitos santrauka [interaktyvus, žiūrėta 2011-04-19]. Prieiga per internetą: <http://www.tm.lt/dok/atask/LRV%20Atstoves%20EZTT%20Ataskaita_2010.pdf>.
70. Aiškinamasis raštas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 166, 168, 171, 176 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto ir Baudžiamojo kodekso 235 straipsnio

DIE GEWÄHRLEISTUNG DES RECHTS DES VERDÄCHTIGEN (BESCHULDIGTEN) AUF STRAFVERFAHREN INNERHALB EINER ANGEMESSENEN FRIST

Remigijus Merkevičius

Zusammenfassung

Dem Recht des Verdächtigen (Beschuldigten) auf Strafverfahren innerhalb einer angemessenen Frist (dem Gebot der Verfahrensbeschleunigung) wird in Litauen eine verfassungsrechtliche Bedeutung zugeteilt. Herrschende Strafprozessrechtslehre Litauens erkennt eine doppelte Rolle dieses Prinzips: dieses Prinzip gewährleistet nicht nur wirksameren Rechtsschutz des Verdächtigen bzw. Beschuldigten, sowie zusätzlich auch des Geschädigten, sondern sichert auch eine höhere Effektivität der Strafjustiz.

Im Strafprozessrecht sind verschiedene Gewährleistungsarten des Rechtsschutzes einer Person, die zur strafrechtlichen Verantwortung gezogen wird, auf Strafverfahren innerhalb einer angemessenen Frist (des Rechts auf Verfahrensbeschleunigung) bekannt: Freispruch, Absehen von Strafe, Strafmilderung, Strafaussetzung zur Bewährung, Strafvollstreckungs- oder vollzugserleichterung, Einstellung des Strafverfahrens usw.

Das effektivste rechtliche Instrument, welches das Recht auf angemessene Dauer des Ermittlungsverfahrens garantiert, ist im Art. 215 der litauischen StPO inkorporiertes Rechts des Verdächtigen (seines Vertreters bzw. Verteidigers) eine Beschwerde wegen der Verzögerung des Ermittlungsverfahrens bzw. wegen Verletzung des Beschleunigungsgebots bei dem Untersuchungsrichter einzulegen, wenn innerhalb von sechs Monaten nach der ersten Vernehmung des Verdächtigen das Ermittlungsverfahren nicht abgeschlossen wird, sowie das Recht des Untersuchungsrichters auf Einstellung eines solchen Ermittlungsverfahrens oder das Recht auf Verpflichtung des Staatsanwaltes das Ermittlungsverfahren innerhalb der von Untersuchungsrichter bestimmten Frist vollständig abzuschließen.

Gemäß Art. 215 Abs. 3 Nr. 2 der litauischen StPO trefende Entscheidung des Untersuchungsrichters den Staatsanwalt zu verpflichten das Ermittlungsverfahren während der vom Untersuchungsrichter bestimmten Zeitfrist vollständig abzuschließen, wenn der Staatsanwalt das Ermittlungsverfahren während der vom Untersuchungsrichter bestimmten Zeitfrist nicht vollständig abschließt und gemäß Art. 215 Abs. 5 der litauischen StPO die Verlängerung dieser Zeitfrist für die vollständige Abschließung des Ermittlungsverfahrens nicht beantragt, bedeutet nach seinem rechtlichen Sinn einen Einstellungsbeschuß (völlig unabhängig davon, daß in diesem Beschuß keine Entscheidung

des Untersuchungsrichters das Ermittlungsverfahren einzustellen *expressis verbis* formuliert ist). Solcher Beschuß des Untersuchungsrichters bedeutet auch eine prozessuale Entscheidung, die im Art. 3 Abs. 1 Nr. 8 der litauischen StPO erwähnt ist. Deswegen, wenn Untersuchungsrichter gemäß Art. 215 Abs. 3 Nr. 2 der litauischen StPO den Staatsanwalt das Ermittlungsverfahren während der vom Untersuchungsrichter bestimmten Zeitfrist komplett abzuschließen verpflichtet hat, der Staatsanwalt aber das Ermittlungsverfahren während der vom Untersuchungsrichter bestimmten Zeitfris komplett nicht abgeschlossen hat und gemäß Art. 215 Abs. 5 der litauischen StPO die Verlängerung dieser Zeitfrist für die vollständige Abschließung des Ermittlungsverfahrens nicht beantragt hat, darf wegen den Verdacht, der in diesem Ermittlungsverfahren gegen den Verdächtigen erhoben ist, nicht nur Ermittlungsverfahren, sondern auch Hauptverfahren in irgendeiner Instanz nicht weiter vorge-setzt werden.

Wenn, erstens, das Strafverfahren (Ermittlungsverfahren, Hauptverfahren oder Verfahren in anderen Instanzen) gegen eine bestimmte Person dauert überlange wegen der Ursachen, die dem Staat – den Behörden der Strafverfolgung, der Strafjustiz oder anderen Staatsinstitutionen zur Last gelegt hat dürfen; zweitens, diese überlange Dauer des Strafverfahrens eine Verletzung der Art. 6 Abs. 1 EMRK bedeutet und (drittens) die Beschränkungen sowie Belastungen materieller, moralischer oder anderer Art, denen der Verdächtige (Beschuldigte) im Strafprozeß ausgesetzt wurde, einer Strafe gleicht (in dem Maße, in dem die Strafverfolgungsbehörden das Verfahren unnötig verzögern, würde der Verdächtige (Beschuldigte) in einer ungerechtfertigten Weise zusätzlich bestraft), die Verletzung des Rechts des Verdächtigen (Beschuldigten) auf Strafverfahren innerhalb einer angemessenen Zeitfrist bedeutet ein selbständiges Verfahrenshindernis. Im Bezug dessen dürfen das Gericht der ersten Instanz sowie auch Gerichte anderer Instanzen (Appellations- und Kassationsgericht) in Litauen nicht nur die Strafe zu mildern, sondern auch durch die Analogieanwendung (gemäß Analogie zur Art. 215 Abs. 3 Nr. 3 der litauischen StPO) das Strafverfahren einstellen wegen der überlangen Verfahrensdauer (wegen der Verletzung des Rechts des Verdächtigen (Beschuldigten) auf Strafverfahren innerhalb einer angemessenen Zeitfrist.

*Įteikta 2011 m. gegužės 24 d.
Priimta publikuoti 2011 m. birželio 15 d.*